

الگوی بهینه نظام گمرکی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی

الیاس نادران^۱، علیرضا مقدسی^۲، کاظم سام دلیری^۳، مجتبی نادری^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۲۱

چکیده

امروزه با توجه به شرایط داخلی و بین‌المللی ایران از جمله تحریم اقتصادی، ضرورت بهبود کسب‌وکار بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. یکی از مهم‌ترین بخش‌های سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، بخش اقتصادی آن است. برای دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی در منطقه، می‌بایستی شاخص‌های کسب‌وکار ارتقاء یابد. شاخص تجارت فرامرزی یکی از شاخص‌های مهم برای ارزیابی وضعیت محیط کسب‌وکار و تعیین جایگاه یک کشور در مقایسه با سایر کشورهای رقیب است. در شاخص تجارت فرامرزی، ایران از رتبه ۸۷ در سال ۲۰۰۷ با یک‌روند کاملاً نزولی و با ۶۶ پله سقوط به رتبه ۱۵۳ در سال ۲۰۱۴ رسیده است؛ هدف این تحقیق ارائه راه‌کارهای بهبود محیط کسب‌وکار با تأکید بر شاخص تجارت فرامرزی و با رویکرد اقتصاد مقاومتی است. این تحقیق توسعه‌ای و کاربردی که با استفاده از روش‌های کمی و کیفی روش پژوهش مورد استفاده آمیخته می‌باشد. نتایج تحقیق ۸ راه‌کار اساسی و ۷ پیشنهاد برای بهبود محیط کسب‌وکار با تأکید بر شاخص تجارت فرامرزی با رویکرد اقتصاد مقاومتی در ج.ا.ایران را نشان می‌دهد.

^۱ عضو هیأت علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

^۲ دکتری مدیریت راهبردی و معاون نظارت و حقوق گمرک

^۳ عضو هیأت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۴ دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی و نویسنده مسئول، صندوق الکترونیکی: naderymm@gmail.com

کلید واژه‌ها: اقتصاد مقاومتی، تجارت فرامرزی، سند چشم‌انداز، محیط کسب‌وکار، نظام گمرکی.

مقدمه

اموالتان را که خدا قوام زندگی شما ساخته است به دست سفیهان مدهید! به این معنا اقتصاد، مایه قوام جامعه است که استوانه اصلی تحقق جامعه و ثبات و حفظ آن، اقتصاد است. سند چشم‌انداز بیست‌ساله، کشور ما را در سال ۱۴۰۴ به عنوان کشور اول منطقه به لحاظ اقتصادی، علمی و فناوری معرفی می‌کند. از سوی دیگر اقتصاد ایران به عنوان نقطه هدف تحریم‌های کشورهای غربی جهت نیل به اهداف خود مورد توجه جدی قرار گرفته است (عربی، ۱۳۹۲، ۲۶-۹). در این شرایط ایده اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری معرفی شد. در بهمن‌ماه ۱۳۹۲ با ابلاغ سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، به موضوعات شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و...، ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص، حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت اشاره شده است.

گمرک جمهوری اسلامی ایران که سازمانی دولتی و تابع وزارت امور اقتصادی و دارایی است، به عنوان مرزبان اقتصادی کشور نقش محوری و هماهنگ‌کننده را در مبادی ورودی و خروجی کشور دارد و مسئول اعمال حاکمیت دولت در اجرای قانون امور گمرکی و سایر قوانین و مقررات مربوط به

صادرات و واردات و عبور (ترانزیت) کالا و وصول حقوق ورودی و عوارض گمرکی و مالیات‌های مربوطه و الزامات فنی و تسهیل تجارت است. گمرک توسط شورای همکاری گمرکی چنین تعریف شده است: «گمرک سازمانی است دولتی که مسئول اجرای قانون گمرک و وصول حقوق و عوارض ورودی و صدوری و همچنین واردات، ترانزیت و صادرات کالا می‌باشد». نظام گمرکی مطلوب آن است که در صادرات کالا به دنبال تسهیل جریان صادرات، تعیین ارزش صحیح، کارایی در ارائه تسهیلات جنبی مانند ورود موقت با هدف پردازش برای صادرات باشد و در واردات کالا نیز تسهیل جریان واردات، تعیین تعرفه صحیح، تعیین ارزش صحیح، پیشگیری از تخلفات و قاچاق تحت پوشش واردات از جمله وظایف اساسی این نهاد حکومتی باشد. عبور خارجی از جمله تسهیل جریان ترانزیت، پیشگیری از تخلفات و قاچاق تحت پوشش ترانزیت و همچنین کالای همراه مسافر شامل تسهیل جریان ورود و خروج مسافران، پیشگیری از تخلفات و قاچاق تحت پوشش کالای همراه مسافر از دیگر مؤلفه‌های نظام گمرکی مطلوب است. یکی دیگر از اهداف مهم گمرک این است که با افزایش کارایی در پیگیری قضایی پرونده‌های قاچاق کالا، بتواند با اخلاص گران اقتصادی در حوزه صادرات و واردات کشور مبارزه نماید.

دو محور رویه‌های گمرکی و تشریفات گمرکی، مرز تفکیکی تعهدات و وظایف گمرک است و بیشتر وظایف نظام مدیریت در قرن بیست و یکم، بر عملیات و اقداماتی متمرکز می‌شود که رویه‌های گمرکی در مرحله اجرا قادر باشند که با حداقل تشریفات و حداکثر کنترل‌ها و نظارت‌ها مواجه شوند (قورچیان و کرباسیان، ۱۳۸۶: ۷۴ - ۴۷).

در شاخص تجارت فرامرزی، ایران از رتبه ۸۷ در سال ۲۰۰۷ با یک روند کاملاً تنزلی و با ۶۶ پله سقوط به رتبه ۱۵۳ در سال ۲۰۱۴ رسیده است. در این شاخص بهترین عملکرد خود را در سال ۲۰۰۷ با رتبه ۸۷ و بدترین عملکرد را در سال ۲۰۱۴ دارا بوده است. همچنین در سال ۲۰۱۴

نسبت به سال قبل ۱۰ پله سقوط نموده است. این نماگر الزامات فرایندی و الزامات اسنادی در گمرک و سایر نهادهای نظارتی و همچنین بنادر را پوشش می دهد. لذا شناخت و بیان راه کارهای اقتصاد مقاومتی برای بهبود شاخص تجارت فرامرزی در ایران مسأله و هدف این مقاله است.

پیشینه پژوهش

محمد رضایی پور در مقاله موانع بهبود شاخص تجارت فرامرزی در ایران ضمن بررسی وضعیت کنونی شاخص تجارت فرامرزی در ایران، موانع بهبود و اصلاح شاخص مذکور را مورد ارزیابی قرار داده است. تجزیه و تحلیل زمان، تعداد مراجعات و هزینه های لازم جهت تجارت فرامرزی در ایران نشان می دهد که مطلوب نبودن معیارهای سه گانه این شاخص در ایران متأثر از دو نوع مانع یا کمبود می باشد. بر اساس بررسی های انجام شده، مطالب مرتبط با این موضوع در قالب پروژه های تحقیقاتی، رساله و مقاله وجود دارد که کمک مناسب و همچنین ارتباط بیشتری با موضوع این تحقیق دارد که به شرح زیر اشاره می شود.

زهرا کریمی تکانلو در مقاله مطالعه عوامل تأثیرگذار بر فضای کسب و کار در ایران بیان می دارد منظور از فضای کسب و کار مجموعه عواملی است که بر شکل گیری، تداوم و عملکرد بنگاه تأثیرگذار هستند و تغییر آنها برای مدیران بنگاه های اقتصادی بسیار پرهزینه و یا غیرممکن می باشد. حیطه کسب و کار محل تبادل و تأمین داده ها و ستاده های کار و فعالیت بنگاه های اقتصادی است و از این رو، نقش سرنوشت سازی در حیات و بقای سازمان ها و شرکت ها (بنگاه های اقتصادی) طی دوره عمر آنها برعهده دارد. جهت بررسی بیشتر جایگاه عوامل مؤثر بر محیط کسب و کار می توان آن را با ادبیات اساسی مطرح در حوزه اقتصاد کلان تطبیق داد. هدف از این مقاله بررسی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار در ایران می

باشد. البته از آنجایی که ساختار اقتصادی کشور ساختاری دولتی است بنابراین از میان عوامل اثرگذار بر فضای کسب و کار عامل سرمایه‌گذاری‌های دولتی پررنگ‌تر جلوه می‌نماید.

علیرضا امینی در مقاله ارزیابی و تحلیل محیط کسب و کار اقتصاد ایران (۲۰۰۰-۲۰۱۴) بیان می‌دارد که منظور از محیط کسب و کار، عواملی است که در مدیریت بنگاه‌ها مؤثرند اما خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند. مطالعات و بررسی‌های داخلی و مقایسه آمارهای بین‌المللی در خصوص محیط کسب و کار نشان می‌دهند که در مجموع شاخص‌های محیط کسب و کار ایران در وضعیت مطلوبی قرار ندارند و ایران را می‌توان در زمره کشورهای گروه‌بندی نمود که فضای کسب و کار در آنها از وضعیت نامطلوبی برخوردار است. رتبه سهولت کسب و کار ایران طی سال‌های اخیر همواره روندی نزولی را طی نموده است، به نحوی که از رتبه ۱۰۸ در سال ۲۰۰۵ در بین ۱۳۳ کشور، با ۴۴ پله سقوط به رتبه ۱۵۲ در سال ۲۰۱۴ در بین ۱۸۹ کشور تنزل نموده است.

اقدامات اصلاحی اساسی و مهمی جهت بهبود و ارتقای رتبه کشور در شاخص‌های انجام کسب و کار، در کشور ما صورت نگرفته است. بنابراین فرصت‌ها و نقاط بهبود بسیاری در راستای ارتقای رتبه هر یک از نماگرها وجود دارد که می‌توان با تمرکز و سرمایه‌گذاری بر روی آنها به نتایج بهتر و مطلوب‌تری دست یافت. ثبات اقتصادی به همراه اصلاح سیاست‌ها و قوانین اقتصادی و افزایش شفافیت و حاکمیت قانون، با تأکید بر فاکتورها و مؤلفه‌های نرم‌افزاری نظیر تضمین مالکیت، بازنگری و بهبود مراحل و فرایند صدور و اعطای مجوزها و تقویت زیرساخت‌ها و اصلاح نظام تأمین مالی تولید از مؤلفه‌های مهمی هستند که بهبود و تسهیل محیط کسب و کار را فراهم می‌آورند.

مبانی نظری تحقیق

نظام گمرکی

نظام گمرکی مجموعه‌ای از ورودی‌ها، فرایندها و خروجی‌ها و بازخورد فعالیت‌های گمرکی و سازمان‌های مرتبط برای انجام رویه‌های گمرکی است که در چارچوب وظایف و قلمرو گمرکی به منظور اعمال مقررات گمرکی^۱ است. مأموریت و فلسفه گمرک عبارت از اعمال حاکمیت دولت در اجرای قانون امور گمرکی و سایر قوانین و مقررات مربوط به صادرات و واردات و عبور (ترانزیت) کالا و وصول حقوق ورودی و عوارض گمرکی و مالیات‌های مربوطه و الزامات فنی و تسهیل تجارت است.

با عنایت به اهمیت نقش گمرک در اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی، وصول درآمد، امور مسافری و گردشگری، مبارزه با قاچاق کالا و مواد مخدر، ارتباط با مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و کمک به سیستم مالیات بر ارزش افزوده، وجود چالش‌هایی مانند مشکل تعیین ارزش کالاها با توجه به تغییر سریع و به روز قیمت‌های جهانی و تنوع زیاد در مأخذ تعرفه کالاها، طولانی بودن زمان تشریفات گمرکی، تعدد گمرک‌ها، وجود رویه‌های پیچیده اداری، طبقه‌بندی غیرواقعی کالاها، تعدد مراجع سیاست‌گذار در امور بازرگانی و گمرکی و ... دولت جمهوری اسلامی ایران در طرح تحول اقتصادی

۱ بر اساس بخش هفتم قانون امور گمرکی سال ۱۳۹۰ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۹۱ رویه‌های گمرکی عبارتند از: "ورود قطعی، ورود موقت، ورود برای پردازش، مرجوعی (اعاده به خارج از کشور)، عبور (ترانزیت) خارجی، عبور داخلی، صدور قطعی، استرداد حقوق ورودی (در لیک)، صدور موقت، کالای مسافری، بیک سیاسی و بسته‌های پست سیاسی، مرسولات پست بین‌المللی، فروشگاه‌های آزاد، وسایل نقلیه برای مقاصد تجاری، رویه انتقالی، رویه کران‌بری (کابوتاز).

۲ وظایف و اختیارات گمرک ایران بر اساس ماده ۳ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰ به شرح پیوست شماره ۱ آورده شده است.

۳ بر اساس بند ص ماده ۱ قانون امور گمرکی سال ۱۳۹۰ قلمرو گمرکی آن قسمت از قلمرو کشور است که در آن قانون امور گمرکی اعمال می‌شود.

۴ بر اساس بند گ ماده ۱ قانون امور گمرکی سال ۱۳۹۰ مقررات گمرکی عبارت است از قوانین و مقررات اعم از آیین‌نامه‌های اجرایی، دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌هایی که نظارت با اجرای آن به گمرک واگذار گردیده است.

برنامه‌های متعددی را برای افزایش کارآمدی و اقتدار گمرک در نظر گرفته است که اجرای آن‌ها منجر به پویایی و افزایش بهره‌وری در گمرک خواهد شد (کارگروه تحولات اقتصادی، ۱۳۸۷).

جدول شماره ۱۰ تعاریف گمرک

تعاریف	مرجع
گمرک سازمانی دولتی است که مسئول اجرای قوانین گمرکی و وصول حقوق و عوارض ورودی (واردات) و خروجی (صادرات) و همچنین مسئول قوانین و مقررات واردات، ترانزیت و صادرات کالاها می‌باشد.	شورای همکاری گمرکی و سازمان جهانی گمرک
گمرک نهادی ضروری برای «حکمرانی خوب» ^۱ ، تأمین رفاه و حفاظت از جامعه می‌باشد. این سازمان جابجایی کالا، انسان و نقل و انتقالات را در مناطق مرزی و بین کشورهای مختلف مدیریت می‌کند.	کریاسیان، ۱۳۹۴، ۷۲
گمرک جمهوری اسلامی ایران سازمانی دولتی تابع وزارت امور اقتصادی و دارایی است که به‌عنوان مرزبان اقتصادی کشور نقش محوری و هماهنگ‌کننده را در مبادی ورودی و خروجی کشور دارد و مسئول اعمال حاکمیت دولت در اجرای قانون امور گمرکی و سایر قوانین و مقررات مربوط به صادرات و واردات و عبور (ترانزیت) کالا و وصول حقوق ورودی و عوارض گمرکی و مالیات‌های مربوطه و الزامات فنی و تسهیل تجارت است.	ماده ۲ قانون امور گمرکی ۱۳۹۰
صفتی است که در مورد مقامات گمرک، حقوق و عوارض ورودی و صدور و کنترل واردات یا صادرات و یا هر امر دیگری که در راستای عملیات گمرک باشد از قبیل (مأمورین گمرک، حقوق گمرکی، اظهارنامه) نیز استفاده می‌شود. گمرک‌خانه‌های اجرایی در مرزهای آبی و خاکی و هوایی، دفاتر و پست‌های گمرکی تحت نظر اداره مرکزی در نقاط مختلف کشور مستقر می‌باشند.	بنایی، ۱۳۸۶، ۱۰
گمرک سازمانی است مالی و اقتصادی که از دیرزمان در کشورها وجود داشته و هر زمان بنا بر مقتضیات زمان و خواست حکومت‌ها شکل و سازمانی خاص به خود گرفته تا به صورت فعلی درآمده است.	مقدسی، ۱۳۹۱، ۶۰
سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران یکی از سازمان‌های وصول‌کننده منابع عمومی دولت (عوارض گمرکی و حقوق ورودی) است و به‌عنوان مرزبان اقتصادی کشور نقش محوری و هماهنگ‌کننده در مبادی ورودی و خروجی کشور دارد.	تفضلی، ۱۳۹۵، ۱۴۵-۱۴۶
کار روزمره گمرک شامل مراقبت از جریان حجم عظیمی از صادرات، واردات و ترانزیت محموله‌ها و کسب اطمینان از اجرای قوانین، مقررات و رویه‌ها در حرکت کشتی‌ها، وسایط نقلیه، هواپیماها، کالاها و مسافران در عبور از مرزهای بین‌المللی است.	یوسفی، ۱۳۹۵، ۱۴

^۱ Good Governance

تعاریف	مرجع
گمرک به عنوان کارگزار دولت، وظیفه اولیه‌اش اجرای سیاست دولت است. بر این اساس، هر چند مسئولیت‌های گمرک در تمام کشورها مشابه است، اما این فرض نادرست خواهد بود که هم‌شکلی ^۱ یا سازگاری در تأکید بر انجام مسئولیت‌های محوله وجود دارد.	میدری، ۱۳۷۶، ۱
اصطلاح گمرکی به عنوان صفت مأموران گمرک، حقوق، نظارت بر ورود یا صدور کالا و یا هر امر دیگری که در حدود عملیات گمرکی باشد به کار می‌رود مثل: مأمور گمرک، حقوق گمرکی و ...	حسینی، ۱۳۹۱، ۱۸۳
مقامات گمرکی (شعبات گمرکی) کنترل جریان ورود و خروج کالاها را به کشور متبوع خود به عهده دارند. این کالاها شامل حیوانات، وسایل نقلیه، وسایل شخصی و موارد خطرناک می‌باشند. شعبات گمرکی نیز عموماً مسئول جمع‌آوری تعرفه‌ها (مالیات واردات) بر کالاها هستند.	سایت دلان گمرکی کانادا ۲۰۱۸
گمرک به معنای خدمات دولتی که مسئول اداره امور گمرک است و شامل مجموعه‌ای از وظایف و مالیات و همچنین مسئولیت برخورداری از قوانین دیگر و مقررات مربوط به واردات، صادرات، انتقال یا نگهداری کالاها می‌باشد.	سایت اتحادیه گمرک اروپا ۲۰۱۸
گمرک در قلب شبکه جهانی تجارت قرار دارد و به طور مداوم تقاضا را برای بهبود تسهیل تجارت با نیازهای روزافزون امنیتی و قانون‌گذاری منطبق و متعادل می‌کند. ادارات گمرکی تحت فشار هستند تا خدمات مشتری‌محور را فراهم آورند و درآمد دقیق را جمع‌آوری کرده و تجارت غیرقانونی را در منابع محدود مورد هدف قرار دهند. سازمان‌های تجاری راهبرد استراتژیک را برای تحقق این اهداف ارائه می‌دهند. راهبردهای ما گمرک را قادر می‌سازد تا عملیات چندگانه را مدیریت و از بهترین روش‌ها و رویکردهای نوآورانه بهره‌مند شوند.	سایت مدیریت گمرک یکپارچه ۲۰۱۸

در این تعاریف گوناگون مشاهده می‌شوند که از گمرکات انتظار می‌رود که درآمدهای قابل توجهی برای دولت کسب کنند و از ورود کالاهای ممنوعه مثل سلاح‌های غیرقانونی و یا غیرسالم مثل داروهای تاریخ گذشته جلوگیری و از این طریق برای قوانین و مقررات همسو با الزامات سازمان جهانی تجارت (WCO)، با تجارت مواد مخدر مقابله کنند. از گمرک انتظار می‌رود که هم، به‌طور مؤثر و هم به‌طور کارآمد و با تحمیل حداقل هزینه به بودجه به این اهداف دست یابد. علاوه بر این، گمرکات به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان نهادهای کلیدی مرزی به‌شمار می‌روند و مسئولیت کلیه مبادلاتی که برخاسته از عبور کالا و یا مردم از مرزهاست به آنها باز می‌گردد. عوارض واردات، به‌عنوان منبعی برای درآمدهای بودجه‌ای در بسیاری از کشورهای در حال رشد است. جایجایی سالانه حدود ۹ میلیارد تن کالا به ارزش بیش از ۱۴۰۰۰ میلیارد دلار و تردد حدود یک میلیارد مسافر از مرزها در سطح جهان که باید

^۱ Uniformity

در خروج و ورود، مورد کنترل‌های گمرکی قرار گیرند و سرعت در انجام امور که لازمه شرایط جدید است، روش‌های سنتی کنترلی را ناکارآمد نموده است. بدیهی است یک گمرک کارا باید دو الزام متباین دقت و سرعت را آشتی داده و وظایف خود را به نحو مطلوب انجام دهد (کرباسیان، ۱۳۹۳، ۳).

حجم تجارت خارجی کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

برتری رشد تجارت خارجی بر رشد تولید ناخالص داخلی و نقش تجارت در اقتصاد و ارتقاء سطح زندگی مردم یک کشور حاکی از اهمیت آن و نیز اهمیت نقش گمرک به عنوان مجری و کنترل‌کننده مقررات تجارت خارجی است (رهبر، ۱۳۹۳، ۵). داشتن مبادلات تجاری گسترده، عامل اصلی رشد اقتصادی هر کشور محسوب می‌شود. در حال حاضر سهم تجارت از GDP جهان نزدیک به ۳۰ درصد است که امکان دارد تا سال ۲۰۲۰ به ۵۰ درصد برسد (آل اسحاق، ۱۳۹۶، ۴۲). در اینجا به اختصار آمار واردات، صادرات و ترانزیت و درآمدهای گمرکی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ آورده شده است.

واردات

واردات کالا از بهترین شاخص‌های اثرگذار بر عملکرد اقتصادی کشور است. گمرکات به عنوان مرزبان اقتصادی کشور ایفاگر سیاست‌های دولت و ناظر بر واردات کالا از حیث سلامتی، فرهنگی و امنیتی می‌باشند. گمرک ایران در راستای انجام وظایف خطیر و سنگین خود، سعی در کاهش زمان ترخیص کالا و ارتقاء کیفیت خدمات و افزایش رضایت‌مندی خدمت‌گیرندگان در سال‌های مذکور داشته است. متوسط تغییرات ارزش و وزن سالانه واردات کالا به کشور (جداول شماره

۲ و ۳) طی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه به ترتیب به میزان ۴/۴۸ و ۱/۵۱ درصد نشان-
دهنده حرکت رو به رشد حجم تجارت خارجی کشور در واردات کالا به کشور بدون افزایش
تعداد کارکنان گمرک جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر می‌باشد.

جدول شماره ۲. آمار مقدماتی مقایسه‌ای واردات قطعی طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

واردات/سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
ارزش واردات میلیون دلار	۶۱۸۰۸	۵۳۴۵۱	۴۹۷۰۹	۵۳۵۶۹	۴۱۵۳۹	۴۳۶۸۴	۵۴۳۲۰۲
وزن واردات هزار تن	۳۸۳۷۹	۳۹۴۸۱	۳۳۶۸۴	۴۳۰۱۶	۲۵۱۵۲	۳۳۳۹۹	۳۸۱۷۳۶

مأخذ: گمرک ج.ا.ایران، دفتر آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات، آمار تجارت خارجی، ترازیت مسافری سال‌های (۱۳۹۶-۱۳۹۰).

جدول شماره ۳. واردات طی سال ۱۳۹۶ به تفکیک کالاهای مصرفی، واسطه‌ای و سرمایه‌ای

کالا	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)
مصرفی	۳۳۸۰	۹۸۴۴
واسطه‌ای	۲۹۰۵۱	۳۱۶۸۷
سرمایه‌ای	۸۶۹	۸۳۸۲
سایر	۵۴۳۶	۴۳۸۹
جمع	۳۸۱۷۳۶	۵۴۳۰۲

کالا	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)
مصرفی	۳۳۸۰	۹۸۴۴
واسطه‌ای	۲۹۰۵۱	۳۱۶۸۷
سرمایه‌ای	۸۶۹	۸۳۸۲
سایر	۵۴۳۶	۴۳۸۹
جمع	۳۸۱۷۳۶	۵۴۳۰۲

مأخذ: سیستم TIS بر اساس آمار مقدماتی گمرک ج.ا.ایران

صادرات غیرنفتی

صادرات کشور از لحاظ اقتصادی مهم‌ترین منبع تأمین‌کننده ارزی است که امکان سرمایه‌گذاری و پیشبرد کشور در مسیر توسعه را میسر می‌سازد. پیامد این امر حمایت از تولیدات داخلی و افزایش اشتغال در کشور خواهد بود. پویایی اقتصاد هر کشوری منوط به رشد و توسعه صادرات آن کشور است. بر این اساس، طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۱ متوسط تغییرات سالانه صادرات به ترتیب ۱۷/۵ و ۱۵/۶۴ درصد در ارزش و وزن بوده است که نشان‌دهنده نرخ رشد بسیار مناسب

صادرات به کشورهای مقصد طی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه است. میزان تغییرات

صادرات/سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
ارزش، صادرات میلیون دلار	۷۳۹۷۵	۴۱۴۴۸	۴۱۸۴۸	۵۰۵۶۰	۴۲۴۲۹	۴۴۰۴۲	۴۶۹۳۱
وزن صادرات هزار تن	۷۷۸۰۷	۹۳۸۶۶	۹۳۸۸۶	۱۰۰۷۵۸	۹۳۹۰۷	۱۲۹۸۹۲	۱۳۲۳۰۰

سالانه صادرات غیرنفتی در جدول شماره ۴ ملاحظه می‌شود.

جدول شماره ۴. آمار مقدماتی مقایسه‌ای صادرات قطعی کالاهای غیرنفتی با احتساب مبعانات گازی (بدون احتساب نفت، گاز و تجارت چمدانی) طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

مأخذ: گمرک ج.ا.ایران، دفتر آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات، آمار تجارت خارجی، ترانزیت - مسافری سال‌های (۱۳۹۶ -

۱۳۹۰)

ترانزیت خارجی

رشد عرضه و تقاضای کالا در منطقه و ایجاد بازارهای جدید در کشورهای همجوار همگام با

تعامل هرچه بیشتر گمرک جمهوری اسلامی ایران با سازمان‌های دست‌اندرکار ترانزیت و حمل‌ونقل کشور باعث شده است طی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رشد متوسط ۱۷/۶۱ درصدی در وزن کالاهای ترانزیتی برسد. جدول شماره ۵ آمار ترانزیت طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۵. آمار ترانزیت طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

ترانزیت/سال	واحد ارقام	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
میزان ترانزیت کالا از کشور توسط کامیون	هزار تن	۹۲۴۵	۱۰۷۵۳	۱۱۵۹۰	۱۲۳۴۰	۱۰۹۱۹	۷۸۱۶	۹۲۸۲
تعداد سفر کامیون‌های حامل کالای ترانزیتی	هزار سفر	۴۶۴	۵۲۳	۵۳۳	۵۶۱	۴۹۹	۳۹۰	۴۵۱

۱۱۴۵۸	۱۰۰۲۰	۱۳۷۷۷	۱۷۵۳۵	۱۶۷۹۲	۱۴۴۹۵	۱۳۱۰۲	هزار تن	تن - کیلومتر کالای حمل شده ترانزیتی توسط کامیون
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	---------	---

مأخذ: خلاصه آمارهای راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور مندرج در سایت <http://www.rmta.ir>

درآمد گمرکی

از مهم‌ترین وظایف گمرک، وصول درآمدهای گمرکی بر اساس قوانین و مقررات جاری کشور است، به طوری که حاصل دریافت این درآمد به عنوان سومین منبع درآمد کشور محسوب می‌شود. آمار گمرک طی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه نشان‌دهنده رشد متوسط سالانه درآمد گمرکات کشور به میزان ۱۱/۶۰ درصد (جدول شماره ۶) است که نشان‌دهنده اهمیت نقش گمرک در اقتصاد کشور می‌باشد و این بازتاب پویایی گمرک در تمام شاخص‌های کلان اقتصادی اثرگذار است.

جدول شماره ۶: آمار درآمد گمرکی طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶

درآمد گمرکی سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
درآمد میلیارد ریال	۸۰۸۲۲	۷۶۷۲۴	۸۵۸۳۶	۱۳۵۹۲۳	۱۸۱۰۰۰	۲۳۰۰۰۰	۳۴۶۰۰۰

شاخص محیط کسب و کار

پروژه انجام کسب و کار بانک جهانی، میزان دشواری یا آسان بودن شرایط را برای یک کارآفرین محلی که در چارچوب مقررات مربوط، قصد ایجاد و بهره‌برداری از یک کسب و کار در اندازه کوچک و متوسط را دارد، ارائه می‌کند. گزارش‌های سالانه انجام کسب و کار بانک جهانی، شرایط و وضعیت کسب و کار در کشورها را در سال بعد با توجه به اصلاحات و تغییرات انجام شده در این خصوص

اعلام می‌کند و به همین دلیل گزارش‌های انجام کسب‌وکار در هر سال با عنوان سال آینده منتشر می‌شود. این گزارش‌ها اطلاعات لازم را در خصوص اعمال قوانین و مقررات و همچنین فضای کسب‌وکار در کشورها با سیاست‌گذاران اقتصادی و همچنین سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی ارائه می‌دهد. گزارش انجام کسب‌وکار جهت کمی نمودن فضای کسب‌وکار در کشورها از شاخص سهولت کسب‌وکار استفاده می‌نماید (حسینی، ۱۳۹۱). بانک جهانی از سال ۲۰۰۱، پروژه انجام کسب‌وکار را راه‌اندازی کرد و در سال ۲۰۰۳ با ۵ شاخص ترکیبی و در مورد ۱۳۳ کشور بیان شد. این پروژه به‌طور مستمر اقدام به استخراج و رتبه‌بندی شاخص‌های محیط کسب‌وکار برای کشورهای مختلف دنیا نمود. در سال ۲۰۰۴ تنها از ۵ شاخص ابتدایی شروع کسب‌وکار، استخدام و اخراج نیروی کار، اخذ اعتبار، اجرای قراردادها و پایان کسب‌وکار استفاده گردید و سپس در سال ۲۰۰۵ دو شاخص ثبت اموال و دارایی‌ها و حمایت از سرمایه‌گذاران نیز به آنها افزوده شد و سال ۲۰۰۶ نخستین سالی بود که از ۱۰ شاخص استفاده گردید و سال ۲۰۰۷ نخستین سالی بود که بر اساس هر کدام از این ۱۰ شاخص رتبه کشورها به‌طور مجزا اعلام گردید.

مؤسسه DB با استناد به ۱۰ شاخص کمی که ۱۰ مرحله از عمر یک کسب‌وکار را از زمان شکل‌گیری تا انحلال آن در بر می‌گیرد، در مورد میزان مناسب بودن محیط اقتصادی کشور برای انجام فعالیت اقتصادی قضاوت می‌کند. بر این اساس شاخص فضای کسب‌وکار مزبور محاسبه و به صورت مقایسه‌ای برای همه کشورهای بررسی شده گزارش می‌گردد. زیرشاخص‌های اصلی محاسبه شاخص‌های دهگانه را ۳ فاکتور اساسی تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه‌های دسترسی به آن شاخص تشکیل می‌دهند که تقریباً در هر ۱۰ شاخص مورد استفاده قرار می‌گیرند. جدول شماره ۷ رتبه ایران را طی سال‌های گذشته در میان کشورهای جهان نشان می‌دهد:

جدول شماره ۷. شاخص محیط کسب و کار از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۸

سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸
تعداد کشورهای	۱۷۵	۱۷۸	۱۸۱	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۵	۱۸۹	۱۸۹	۱۸۹	۱۸۹	۱۹۰
رتبه جهانی کسب و کار (ایران)	۱۱۹	۱۳۵	۱۴۲	۱۳۷	۱۴۰	۱۴۴	۱۴۵	۱۵۲	۱۱۹	۱۱۸	۱۲۰	۱۲۴
شروع کسب و کار	۶۴	۷۷	۹۶	۴۸	۴۳	۵۰	۸۷	۱۰۷	۸۲	۹۷	۱۰۲	۹۷
اخذ مجوزهای لازم	۱۶۷	۱۶۴	۱۶۵	۱۴۱	۱۶۲	۱۶۶	۱۶۶	۱۶۹	۹۸	۲۷	۲۷	۲۵
استخدام نیروی کار (از ۲۰۱۲ دریافت)	۱۴۱	۱۴۱	۱۴۷	۱۳۷	-	۱۶۲	۱۶۳	۱۶۹	۹۴	۹۰	۹۴	۹۹
انشعاب برق جایگزین شده است)												
ثبت اموال (مالکیت)	۱۴۳	۱۴۳	۱۴۷	۱۵۳	۱۵۹	۱۶۵	۱۶۵	۱۶۸	۸۹	۸۵	۸۶	۸۷
اخذ اعتبارات	۶۵	۶۸	۸۴	۱۱۳	۹۶	۹۷	۸۳	۸۶	۹۰	۹۷	۱۰۱	۹۰
حمایت از سهامداران (سرمایه- گذاران)	۱۵۶	۱۵۸	۱۶۴	۱۶۵	۱۶۶	۱۶۷	۱۵۰	۱۴۷	۱۴۹	۱۶۶	۱۶۵	۱۷۰

۱۵۰	۱۰۰	۹۹	۱۲۲	۱۳۹	۱۲۹	۱۲۵	۱۱۸	۱۱۷	۱۰۴	۹۷	۹۶	پرداخت مالیات
۱۶۶	۱۷۰	۱۷۱	۱۶۶	۱۵۳	۱۴۳	۱۳۹	۱۳۱	۱۳۴	۱۴۲	۱۳۵	۱۱۷	تجارت فرامرزی
۸۰	۷۰	۶۹	۶۲	۵۱	۵۳	۵۴	۴۸	۵۳	۵۶	۵	۳۳	لازم الاجرا شدن قراردادها
۱۶۰	۱۵۶	۱۵۵	۱۳۷	۱۲۹	۱۲۶	۱۲۵	۱۱۷	۱۰۹	۱۰۷	۱۱۸	۱۰۹	پایان کسب- وکار

Source: World Bank, Doing Business Reports (2007-2018), Iran, Islamic Rep

شاخص تجارت فرامرزی

شاخص تجارت فرامرزی یکی از شاخص‌های ۱۰ گانه کسب‌وکار است. این شاخص تمام مراحل الزامی برای واردات و صادرات محموله استاندارد کالا (از جمله تمام مراحل اداری و نیز زمان و هزینه انجام امور) را گردآوری نموده و در واقع سهولت تجارت با خارج، موانع و مشکلات صدور و ورود کالاها را اندازه‌گیری می‌نماید (اشرفی و فهیمی فر، ۱۳۹۰). به عبارتی این شاخص با استفاده از یک سری زیرشاخص‌های کمی، مانند این‌که چند روز برای انجام فرآیند واردات و صادرات صرف شده، چه میزان اسناد و مدارک برای واردات و صادرات موردنیاز است و میزان هزینه صرف شده برای واردات و صادرات چقدر است، اندازه گرفته می‌شود.

در شاخص تجارت فرامرزی، ایران از رتبه ۸۷ در سال ۲۰۰۷ با یک روند کاملاً تنزلی و با ۶۶ پله سقوط به رتبه ۱۵۳ در سال ۲۰۱۴ رسیده است. این شاخص بهترین عملکرد خود را در سال ۲۰۰۷ با رتبه ۸۷ و بدترین عملکرد را در سال ۲۰۱۴ دارا بوده است، همچنین در سال ۲۰۱۴ نسبت به سال قبل ۱۰ پله سقوط نموده است. این نماگر الزامات فرایندی و الزامات اسنادی در گمرک و سایر نهادهای نظارتی و همچنین بنادر را پوشش می‌دهد. از طرفی امکانات لجستیکی و زیرساخت‌های تجاری را نیز دربرمی‌گیرد.

در دنیای تجارت امروزی و در فضای جهانی شدن، تسهیل تجارت بین اقتصادها و درجه باز بودن اقتصاد برای صاحبان کسب‌وکارها از اهمیت بسزایی برخوردار است. مواردی چون الزامات بیش از حد در رابطه با اسناد تجاری صادراتی و وارداتی، فرایندهای طاقت فرسای تشریفات گمرکی، عملیات ناکارآمد بندری و زیرساخت‌های ناکافی، منجر به تحمیل هزینه‌های بیشتر و تأخیر در زمان واردات و صادرات شده و فرصت‌های تجاری را محدود می‌نماید.

متولی اصلی این نماگر وزارت بازرگانی و گمرک ایران می‌باشند. نکته جالب توجه این که طی سالهای (۲۰۰۸-۲۰۱۴)، البته به جز در سال ۲۰۱۰، اقدام اصلاحی در خصوص بهبود وضعیت شاخص تجارت فرامرزی و ارتقای رتبه در کشور ما انجام نشده و در پروژه انجام کسب و کار نیز ثبت نشده است و تنها در سال ۲۰۱۰، ایران زمان را با استفاده از نصب اسکنرهای در بندر شهید رجایی کوتاه‌تر نمود و از طریق سازماندهی مجدد ادارات ترخیص گمرکی، عملیات بازرسی کالاهای خاص (مواد شیمیایی و نفتی) را از کالاهای عمومی تفکیک کرد.

جدول شماره ۸ رتبه ایران را طی سال‌های گذشته در میان کشورهای جهان نشان داده است:

جدول شماره ۸. شاخص تجارت فرامرزی ایران طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۶
Source: World Bank, Doing Business Reports (2006-2018), Iran, Islamic Rep.

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶
رتبه	-	۸۷	۱۳۵	۱۴۲	۱۳۴	۱۳۱	۱۳۹	۱۴۳	۱۵۳	۱۶۶	۱۶۷
اسناد صادرات (تعداد)	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۹
زمان صادرات (روز)	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۳۰۸ ساعت	۲۶۶ ساعت
هزینه صادرات (دلار به ازای هر کانتینر)	۸۶۰	۸۶۰	۸۶۰	۱۰۱۱	۱۰۶۱	۱۰۹۰	۱۲۷۵	۱۴۷۰	۱۴۷۰	۱۲۶۶	۷۰۸
اسناد واردات (تعداد)	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۱۰	۱۱	۱۱
زمان واردات (روز)	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۸	۳۲	۳۲	۳۲	۳۷	۴۸۵ ساعت	۴۳۲ ساعت
هزینه واردات (دلار به ازای هر کانتینر)	۱۳۳۰	۱۳۳۰	۱۳۳۰	۱۶۵۶	۱۷۰۶	۱۷۳۵	۱۸۸۵	۲۱۰۰	۲۱۰۰	۱۴۵۷	۸۵۷

با توجه به تغییر روش‌شناسی جدید «زمان و هزینه» و بر اساس دو فرآیند الزامی از قبیل «انطباق اسنادی و انطباق مرزی» در چرخه صادرات و واردات، جدول شاخص تجارت فرامرزی ایران در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ به شرح جداول شماره ۹ و شماره ۱۰ است:

جدول شماره ۹. شاخص تجارت فرامرزی ایران در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸

۲۰۱۸	۲۰۱۷ بازنگری شده	۲۰۱۷	۲۰۱۶ بازنگری شده	عنوان	
۹	۹	۹	۹	اسناد(تعداد)	صادرات
۱۰۱	۱۰۱	۱۰	۱۰۷	زمان انطباق مرزی (ساعت)	
۱۲۰	۱۲۰	۱۵۲	۱۲۷	زمان انطباق اسنادی (ساعت)	
۵۶۵	۵۶۵	۵۶۵	۵۶۵	هزینه انطباق مرزی(دلار)	
۱۲۵	۱۲۵	۱۴۳,۳	۱۲۵	هزینه انطباق اسنادی(دلار)	
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	اسناد(تعداد)	واردات
۱۴۱	۱۴۱	۱۴۱	۱۴۸	زمان انطباق مرزی (ساعت)	
۱۹۲	۱۹۲	۲۷۰	۲۰۶	زمان انطباق اسنادی (ساعت)	
۶۶۰	۶۶۰	۶۶۰	۶۶۰	هزینه انطباق مرزی(دلار)	
۱۹۷	۱۹۷	۱۹۷	۱۹۷	هزینه انطباق اسنادی(دلار)	
۱۶۶	۱۶۵	۱۷۰	-	رتبه شاخص تجارت فرامرزی	

جدول شماره ۱۰. جایگاه تجارت فرامرزی ایران در مقایسه با مناطق اقتصادی ۲۰۱۸

کشورهای پیشرو	OECD با درآمد بالا	خاورمیانه و شمال آفریقا (منا)	ایران	عنوان	
(۱۷) اقتصاد	۱۲,۷	۶۲,۳	۱۰۱	زمان انطباق مرزی (ساعت)	صادرات
(۲۵) اقتصاد	۲,۴	۷۴,۳	۱۲۰	زمان انطباق اسنادی (ساعت)	
(۱۹) اقتصاد	۱۴۹,۹	۴۶۴,۴	۵۶۵	هزینه انطباق مرزی (دلار)	
(۱۹) اقتصاد	۳۵,۴	۲۴۳,۶	۱۲۵	هزینه انطباق اسنادی (دلار)	واردات
(۲۱) اقتصاد	۸,۷	۱۱۲,۳	۱۴۱	زمان انطباق مرزی (ساعت)	
(۳۰) اقتصاد	۳,۵	۹۴,۵	۱۹۲	زمان انطباق اسنادی (ساعت)	
(۲۷) اقتصاد	۱۱۱,۶	۵۴۰,۷	۶۶۰	هزینه انطباق مرزی (دلار)	
(۳۰) اقتصاد	۲۵,۶	۲۶۶,۲	۱۹۷	هزینه انطباق اسنادی (دلار)	

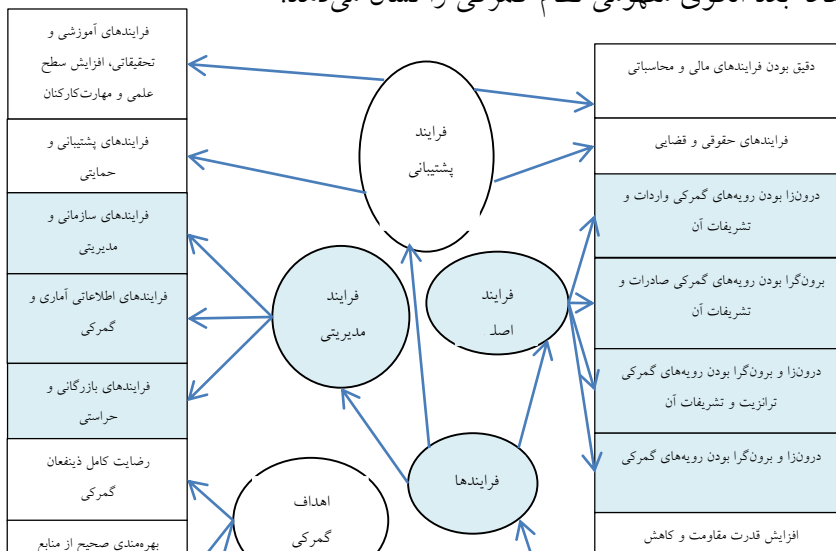
Source: World Bank, Doing Business Reports (2006-2018), Iran, Islamic Rep.

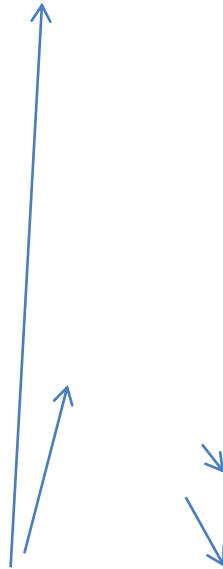
با توجه به جدیدترین گزارش کسب و کار بانک جهانی، ایران در شاخص تجارت فرامرزی سال ۲۰۱۸ با کسب نمره ۴۶,۱۱ نسبت به شاخص کشورهای پیشرو رتبه ۱۶۶ را به دست آورده است. مطابق داده‌های آماری منتشر شده، رتبه ایران در شاخص تجارت فرامرزی طی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۶ حاکی از این است که بهترین رتبه ایران در این شاخص در سال ۲۰۰۷ به دست آمده که ایران توانسته در بین ۱۷۵ کشور رتبه ۸۷ را به دست آورد. بدترین رتبه ایران نیز مربوط به سال ۲۰۱۶ است که ایران در بین ۱۸۹ کشور رتبه ۱۶۷ را به دست آورده و در مقایسه با سال

۲۰۱۵، با ۱۹ پله تنزل مواجه شده و این بیانگر این بود که تجارت با ایران در این سال دشوارتر بوده است. حال بانک جهانی بر اساس جدیدترین گزارش خود وضعیت ایران در «نماگر تجارت فرامرزی» را با استفاده از روش‌شناسی جدید «زمان و هزینه» و بر اساس دو فرآیند الزامی از قبیل «انطباق اسنادی و انطباق مرزی» در چرخه صادرات و واردات مورد ارزیابی قرار داده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد دولت مردان در این سال‌ها سعی کردند تا زمان معطلی و هزینه‌های صرف‌شده در تجارت خارجی ایران را به حداقل ممکن کاهش دهند تا منجر به آسان‌سازی روند تجارت با دنیا شود. البته بررسی‌ها همچنان حاکی از این است که تجارت با ایران به نسبت سایر اقتصادهای پیشرو سخت و دشوار است که نیاز به یک‌سری اقدامات اصلاحی در این زمینه دارد.

به منظور استخراج راه‌کارهای اقتصاد مقاومتی برای بهبود شاخص تجارت فرامرزی در نظام گمرکی ایران الگوی مفهومی تحقیق، شامل پنج بعد اصلی درون‌دادها، فرآیندها، برون‌دادها، پیامدها و دستاوردها و بازخورد و عوامل محیطی بر مبنای ادبیات نظری و همچنین مصاحبه‌های با خبرگان گمرکی و نظام استخراج و در بعد درون‌دادها زیرمؤلفه تجارت فرامرزی به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفت.

شکل صفحه بعد الگوی مفهومی نظام گمرکی را نشان می‌دهد.

شکل شماره ۱. الگوی مفهومی نظام گمرکی

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اینکه پژوهش حاضر با بررسی و تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و ملاحظات بهبود محیط کسب‌وکار در جمهوری اسلامی ایران در صدد آسیب‌شناسی نظام گمرکی است و موجب افزایش دانش موجود نسبت به موضوع پژوهش می‌شود، توسعه‌ای و از آن جهت که نتایج مربوط می‌تواند مبنای عمل و تصمیم‌گیری مدیران گمرک جمهوری اسلامی ایران قرار

گیرد، از نوع کاربردی است. با توجه به استفاده از روش‌های کمی و کیفی روش پژوهش مورد استفاده آمیخته می‌باشد.

این پژوهش دارای دو جامعه آماری اسنادی و خبرگی است. در بخش جامعه اسنادی، کلیه اسناد و مدارک مرتبط به صورت هدفمند با موضوع پژوهش شامل اسناد، قوانین و مقررات گمرکی و وبسایت سازمان جهانی گمرک، وزارت صنعت و معدن و تجارت، سازمان توسعه تجارت، سازمان جهانی تجارت و سایت گمرک کشورهای هدف منا (۲۳ کشور شمال آفریقا و خاورمیانه)، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، اسناد برنامه‌های پنج‌ساله پنجم و ششم و چشم‌انداز ۱۴۰۴، قانون صادرات و واردات، قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار و سایر قوانین مرتبط تا زمان انجام تحلیل‌های این مطالعه مورد بررسی و واکاوی قرار گرفت. در بخش جامعه خبرگی، برای تعریف نظام گمرکی و آسیب‌شناسی آن و اعتبارسنجی مدل مفهومی از نظرات خبرگان و افراد متخصص در قالب نمونه‌گیری به روش اشباع هدفمند با تعداد نمونه‌های اشباع کیفی که دارای تجربه مدیریتی بیش از ۱۵ سال در حوزه اقتصادی و گمرکی کشور و در مشاغل راهبردی بوده‌اند، استفاده شد و مضامین، مؤلفه‌ها و مفاهیم مربوط به مدل مفهومی مورد نظر پژوهش استخراج شده است.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

الف: یافته‌های تحقیق

نمونه‌ی آماری این تحقیق از ۱۰۰ نفر از مدیران کل و بالاتر گمرک جمهوری اسلامی ایران و صاحب‌نظران گمرکی (با مدرک تحصیلی لیسانس و بالاتر سایر سازمان‌های مرتبط با گمرک)

آگاه به موضوع تشکیل می‌شود. اطلاعات مربوط به مدرک تحصیلی آن‌ها در جدول زیر ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۱۱. توزیع فراوانی میزان تحصیلات پاسخگویان

درصد	فراوانی	رده سنی
۱۰	۱۰	کارشناسی
۵۸	۵۸	کارشناسی ارشد
۲۷	۲۷	دکتر
۵	۵	بی‌پاسخ
۱۰۰	۱۰۰	جمع

ب: تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این تحقیق یافته‌های مربوط به راه‌کارهای اقتصاد مقاومتی برای بهبود شاخص تجارت فرامرزی در ایران که با استفاده از مصاحبه با نخبگان و خبرگان نظام گمرکی اعم از طراحان نظام، اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها، مقامات و مدیران عالی و متخصصان و کارشناسان گمرک و تجار عمده و سازمان‌های همجوار که طی یک سال اقدام به انجام مصاحبه شد، ارائه می‌شود. این مصاحبه‌های عمیق به صورت باز و نیمه‌ساختاریافته توسط محقق انجام و به منظور مستندسازی آن تماماً ذخیره و فیلم‌برداری شده است. در جمع‌بندی نقطه نظرات نخبگان پیرامون سؤال مصاحبه با موضوع راه‌کارهای بهبود شاخص تجارت فرامرزی در ایران از دیدگاه اقتصاد مقاومتی (با تأکید بر بهبود محیط کسب‌وکار) طی چندین جلسه حضوری و مکاتبه‌ای به شرح زیر احصاء و نهایی شد:

پاسخها	زیر مؤلفه استنباطی	مؤلفه بر اساس جدول نهایی	بعد فرعی بر اساس جدول نهایی	بعد اصلی بر اساس جدول نهایی
آمایش سرزمینی و کارآمد نمودن گمرکات اجرایی با استفاده از تجهیزات پیشرفته و منابع انسانی آموزش دیده	افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور	افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور	کارایی	برونداد
به خودآمدن صنعت یعنی تولید کالای مناسب از نظر کیفیت و قیمت و اصلاح فرهنگ صحیح کار	افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور	افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور	کارایی	برونداد
پالایش و همسوسازی قوانین از طریق حذف قوانین زائد، غیر مؤثر، متضاد و تصویب قوانین متناسب با نیازهای فعلی نظام اقتصادی	افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور	افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور	کارایی	برونداد
اجرای مدیریت زنجیره تأمین S.C.M به عنوان یک پروژه	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	اثربخشی	برونداد
ارتقاء نظام سلامت اداری در سازمانها بخصوص در سازمان حساس و پرمسئولیت گمرک	سا لم سازی محیط گمرک	سا لم سازی محیط گمرک	اثربخشی	برونداد
ارزیابی در محل صادرات	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	اثربخشی	برونداد
استفاده از مدیریت ریسک	مدیریت ریسک	مدیریت ریسک	اثربخشی	برونداد
استفاده از مشوقهای صادراتی	حمایت از تولید	حمایت از تولید	اثربخشی	برونداد

برونداد	اثربخشی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	استفاده بیشتر از مسیرهای سبز و زرد به جای مسیر قرمز
برونداد	اثربخشی	تسهیل تجارت	تسهیل تجارت	اعتماد به بازرگانان و حسابرسی پس از ترخیص
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	اعتماد به فعالان اقتصادی
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ایجاد زمینه و جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و تضمین بازگشت سرمایه سرمایه‌گذاران
برونداد	اثربخشی	تسهیل تجارت	تسهیل تجارت	بهره‌گیری از ظرفیت قانونی به منظور افزایش اعتماد متقابل گمرک و خدمت گیرندگان (مانند فراگیر نمودن حسابرسی پس از ترخیص)
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	پایه اعطای تسهیلات بیشتر به فعالان اقتصادی مجاز
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	تربیت و معرفی صادرکننده در هر استان توسط اتاق بازرگانی با همکاری سازمان گمرک و سازمان صنعت و معدن و تجارت
برونداد	اثربخشی	تسهیل تجارت	تسهیل تجارت	ترخیص کالا در واحدهای تولیدی
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	تشویق بازرگانان خوش‌نام
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	توجه به مزیت‌های رقابتی کشور در

				زمینه تولید و صادرات
برونداد	اثر بخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	توسعه سیستم‌های حمل و نقل زمینی، دریایی و بخصوص ریلی کشور
برونداد	اثر بخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	حذف انبار و انجام مستقیم صادرات از واحدهای تولیدی
برونداد	اثر بخشی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	حذف تشریفات زائد، کاهش فرایندها و تمام الکترونیکی نمودن کنترل‌ها
برونداد	اثر بخشی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	حذف رویه مسافری
برونداد	اثر بخشی	تسهیل تجارت	تسهیل تجارت	حذف یا تجمیع برخی از مجوزها مانند استاندارد جهت تسریع و تسهیل در فرایند ترخیص
برونداد	اثر بخشی	تسهیل تجارت	تسهیل تجارت	حسابرسی پس از ترخیص و گسترش حوزه فعالیت نظام و...
برونداد	اثر بخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	حمایت دولت از بخش تولید با بسیج امکانات و ابزارهای لازم
برونداد	اثر بخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	حمل یکسره
برونداد	اثر بخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	خریداری و جمع‌آوری کالاهای تولیدکنندگان خرده توسط صادرکنندگان نمونه و بازاریابی مناسب و صادرات آن به کشورهای مختلف

برونداد	اثربخشی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	شفاف‌سازی فرآیندهای واگذاری کارت بازرگانی
برونداد	اثربخشی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	تسهیل فرآیندهای گمرکی	شفافیت در رویه‌ها و فرآیندهای گمرکی
برونداد	اثربخشی	ساختارها و مأموریت‌ها	تعدد گمرکات	کاهش تعدد گمرکات و کوچک کردن حجم آن
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	معافیت برای واحدهای تولیدی در خصوص ماشین‌آلات تولیدی
برونداد	اثربخشی	تسهیل تجارت	تسهیل تجارت	نظارت مستقیم گمرک برای امورات پس از ترخیص و حسابرسی پس از ترخیص
برونداد	اثربخشی	کشف کالاهای قاچاق و جلوگیری از تخلفات گمرکی	کشف کالاهای قاچاق و جلوگیری از تخلفات گمرکی	منطقی کردن تعرفه به منظور کاهش قاچاق
برونداد	اثربخشی	کشف کالاهای قاچاق و جلوگیری از تخلفات گمرکی	کشف کالاهای قاچاق و جلوگیری از تخلفات گمرکی	واگذاری مسئولیت تشخیص قاچاق کالا به گمرک
برونداد	اثربخشی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	ارائه تسهیلات به فعالان مجاز اقتصادی	واگذاری و تخصیص تسهیلات بانکی ارزان قیمت و کم‌بهره به سرمایه‌گذاران
برونداد	اثربخشی	تسهیل تجارت	تسهیل تجارت	وضع، اجرا و اعمال امتیازهای ویژه و خاص جهت ترخیص مواد اولیه و تجهیزات تولیدی دانش‌بنیان
دروندها	محیط کسب و کار	کنوانسیون‌های قانونی	کنوانسیون‌های قانونی	اجرای استانداردها و رویه‌های توصیه شده توسط مجامع بین‌المللی.

اجرای کامل سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به صورت کامل	تحقق اصول ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی	تحقق اصول ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	دروندها
ارتقاء همکاری درون سازمانی، فراسازمانی و بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	محیط کسب و کار	دروندها
استفاده از تجارب مفید سایر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	محیط کسب و کار	دروندها
استفاده از فناوری‌های نوین تجهیزات گمرکات اجرایی، تجهیزات کنترلی مانند دستگاه‌های پرتونگاری	تجهیزات و ادوات	تجهیزات و ادوات	منابع	دروندها
استفاده بهینه از ظرفیت‌های کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون تجدید نظر شده کیوتو و کنوانسیون هماهنگی کنترل‌های مرزی کالاها	کنوانسیون‌های قانونی	کنوانسیون‌های قانونی	محیط کسب و کار	دروندها
استقلال گمرک در اتخاذ سیاست‌های گمرکی و اجرای آن	استقلال گمرک	استقلال گمرک	اهداف نظام گمرکی	دروندها
اطلاع‌رسانی کامل و شفاف و حذف رانت اطلاعات تجاری	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	دروندها
انگیزه کافی در بین کارکنان	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	فرآیند پشتیبانی	دروندها

دروندها	منابع	منابع انسانی	منابع انسانی	بالا بودن توان مدیریتی کارشناسی مسئولین گمرکی در حوزه تجارت خارجی
دروندها	فرآیند پشتیبانی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	برخورداری کارکنان گمرک از حق اشعه
دروندها	منابع	تجهیزات و ادوات	تجهیزات و ادوات	برقراری اینترنتی ماهواره‌ای
دروندها	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	بهبود نظام مالی
دروندها	اهداف نظام گمرکی	استقلال گمرک	استقلال گمرک	پایان دادن به تضعیف و تذلیل گمرک به عنوان بازوی نظارتی و اعمال‌کننده حاکمیت دولتی و تقویت آن
دروندها	فرآیند پشتیبانی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	تأمین نیازهای کارکنان گمرک

دروندادها	اهداف نظام گمرکی	استقلال گمرک	استقلال گمرک	تبدیل واحدهای بازرسی، حراست، بازبینی در گمرک به یک معاونت سازمانی برای هماهنگی بیشتر و عدم تداخل وظایف
دروندادها	منابع	تجهیزات و ادوات	تجهیزات و ادوات	تخصیص اعتبار لازم برای تجهیز گمرکات کشور با اولویت گمرکات فعال
دروندادها	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	تعیین راهبرد در حوزه‌های مختلف درآمدی، عملیاتی، ساختارهای اداری
دروندادها	فرآیند پشتیبانی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	تعیین یک استراتژی بلندمدت برای پرسنل
دروندادها	محیط کسب و کار	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	تغییر اساسی در سیاست‌گذاران نظام اقتصادی و سیاسی در خصوص تبدیل گمرک مقتدر و تصمیم‌گیر در امر بازرگانی و تجارت مثل تمامی کشورهای دنیا
دروندادها	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	تقویت انضباط سلامت و شفافیت مالی و اداری
دروندادها	منابع	تجهیزات و ادوات	تجهیزات و ادوات	تقویت زیرساخت‌های ارتباطی با افزایش پهنای باند اینترنت
دروندادها	منابع	منابع انسانی	منابع انسانی	تقویت نیروی انسانی متخصص

دروندها	محیط کسب و کار	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	حل مشکلات سیاسی با کشورهای همسایه و کشورهای دارای بازارهای هدف
دروندها	اهداف نظام گمرکی	استقلال گمرک	استقلال گمرک	حمایت مسئولین سیاسی و اقتصادی از برنامه‌های گمرک
دروندها	اهداف نظام گمرکی	استقلال گمرک	استقلال گمرک	رساندن گمرک به سطح یک وزارتخانه یا حداقل معاونت ریاست جمهوری و یا سپردن کلیه امورات بازرگانی
دروندها	محیط کسب و کار	کنوانسیون‌های قانونی	کنوانسیون‌های قانونی	رعایت قوانین و مقررات داخلی کنوانسیون‌ها و توصیه‌های سازمان‌های جهانی نظیر WCO، WTO در سامانه جامع امور گمرکی
دروندها	اهداف نظام گمرکی	استقلال گمرک	استقلال گمرک در مرزها	شبانه‌روزی کردن اکثر گمرکات کشور
دروندها	محیط کسب و کار	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	فعال‌سازی حوزه روابط بین‌الملل و حضور مسئولان در سمینارها و کنفرانس‌های بین‌المللی
دروندها	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	قانون‌مند نمودن فعالیت مناطق آزاد و ویژه اقتصادی
دروندها	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	کاستن دید و تفکر درآمدزایی بودن گمرک و سوق آن به سمت ناظر به امنیت و سلامت جامعه

کاهش تعرفه گمرکی و حذف یا تجمیع سایر عوارض گمرکی	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	دروندها
گسترش دیپلماسی تجاری و توسعه مناسبات تجاری با دیگر کشورها	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	گسترش روابط و همکاری‌های تجاری بین‌المللی	محیط کسب و کار	دروندها
مدیریت درست طرح هدفمندی یارانه‌ها	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	دروندها
مدیریت واحد مرزی و تفویض اختیار به گمرک	استقلال گمرک	استقلال گمرک	اهداف نظام گمرکی	دروندها
همدلی، مشارکت، دلسوزی و تلاش مضاعف	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	فرآیندهای پشتیبانی و حمایتی	فرآیند پشتیبانی	دروندها
واگذاری مدیریت مرزی در گمرکات به گمرک	استقلال گمرک مرزها	استقلال گمرک	اهداف نظام گمرکی	دروندها
وصول کامل درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	تأمین کردن درآمدهای دولت	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	دروندها
اجرای دقیق قوانین مورد عمل در گمرک و داشتن نقش پویا در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های تجارت خارجی	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندها
اخذ نظرات سازمان‌های همجوار از جمله اتاق بازرگانی	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندها
اصلاح قانون امور گمرکی و آیین‌نامه اجرایی آن و بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوطه	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندها

اصلاح قوانین دست و پا گیر ماده ۷ قانون بهبود محیط کسب و کار	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندادها
اصلاح قوانین و مقررات صادرات و واردات	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندادها
اعمال مدیریت واحد مرزی در جهت هماهنگی	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندادها
انسجام دستگاه‌های دخیل در امر صادرات با محوریت مرکز توسعه صادرات	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندادها
انسجام دستگاه‌های دخیل در امر مبارزه با قاچاق	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندادها
اهتمام جدی گمرک در ارتباط با اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و واگذاری امور غیرحاکمیتی و تصدی‌گری بخش خصوصی	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندادها
ایجاد یک بازوی قدرت از قبیل پلیس گمرک جهت اجرای مقررات گمرکی	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندادها
بازنگری در بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های متعدد و به روز نمودن و کاهش تعداد بخش‌نامه‌ها	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندادها

دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	برگزاری اتاق‌های فکر مشترک با سازمان‌های تأثیرگذار در تنظیم بخش‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌ها و طبقه‌بندی تعرفه‌ها
دروندها	محیط کسب و کار	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	تشکیل کارگروه صدور دستورالعمل و بخشنامه‌های گمرکی
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	تشکیل کمیته کارشناسی برای رفع ابهامات مربوط به بخشنامه‌ها و دستورالعمل سازمان‌های مختلف در وزارت صنعت و معدن و کشاورزی و...
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	تعامل سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی
دروندها	محیط کسب و کار	اصلاح نظام درآمدی دولت	اصلاح نظام درآمدی دولت	تغییر دیدگاه در حوزه اعتبارات عمرانی
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	تقویت سیستمی ارتباط با سازمان‌های همجوار
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	توسعه تعاملات اثرگذار با نهادها و سازمان‌های همجوار به منظور رفع موانع تجاری و گمرکی
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	توسعه و توجه ویژه به مناطق ویژه اقتصادی و آزاد تجاری

ثبات قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندها
حذف بازارچه‌ها و اسکله‌های غیررسمی و ادغام آن‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندها
حذف برخی از قوانین و مقررات زائد داخلی در حوزه تجارت به نفع کنوانسیون و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندها
حذف معافیت‌های غیرضروری برای برخی از اقلام و یکسان‌سازی معافیت‌ها	اصلاح نظام درآمدی دولت	اصلاح نظام درآمدی دولت	محیط کسب و کار	دروندها
حضور مؤثر گمرک در سیاست‌گذاری‌ها و تعیین تعرفه و ...	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندها
رفع قوانین و مقررات زائد	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندها
سامان‌دهی تشکیلات و کمیته‌های مسئول تنظیم و تصویب مقررات صادرات و واردات	قوانین و مقررات	قوانین و مقررات	محیط کسب و کار	دروندها
طراحی ماتریس یا پروژه‌های مرزهای گمرکی	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندها
کاهش دخالت سایر سازمان‌های همجوار در گمرک	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	روابط و حمایت‌ها	ذی نفعان	دروندها

دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	نظرخواهی از سازمان گمرک در تصمیم‌گیری‌ها و صدور بخش‌نامه‌ها در راستای تسهیل صادرات و اقتصاد مقاومتی
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	هماهنگی کامل همه سازمان‌های دخیل در امر واردات و صادرات
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	همراهی سایر سازمان‌ها با گمرک
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	هم‌سو و همگام شدن سایر سازمان‌های دخیل در امر تجارت با سیاست‌های گمرک
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	همکاری و هماهنگی لازم همه سازمان‌های همجوار مشمول پنجره واحد تجارت فرامرزی با گمرک در اجرای بند چ ماده ۳۸ قانون رفع موانع تولید و ماده ۱۲ قانون امور گمرکی و ماده ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی
دروندها	ذی نفعان	روابط و حمایت‌ها	هماهنگی با سازمان‌های همجوار	وجود هماهنگی لازم دستگاہی و بین دستگاہی
فرایندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای پروژه‌های CBM, IBM . One stop shop, Single window

فرآیندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل پنجره واحد تجارت فرامرزی
فرآیندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	استقرار کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجارت فرامرزی
فرآیندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	الکترونیکی کردن فرآیندهای گمرکی و اجرایی شدن آن در گمرکات سراسر کشور
فرآیندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	انجام کامل دولت الکترونیکی
فرآیندها	فرآیند پشتیبانی	فرآیندهای آموزشی و تحقیقاتی	آموزش	آموزش کافی خدمت‌دهندگان و خدمت‌گیرندگان
فرآیندها	فرآیند پشتیبانی	فرآیندهای آموزشی و تحقیقاتی	آموزش	آموزش مناسب نیروی انسانی
فرآیندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	تکمیل و رفع مشکلات سامانه جامع امور گمرکی
فرآیندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	رفع اشکالات موجود در سامانه جامع گمرکی و تکمیل و توسعه پنجره سبز واحد گمرکی
فرآیندها	فرآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	فراگیر نمودن پنجره واحد الکترونیکی در سطح کلیه دستگاه‌های اجرایی دست‌اندرکار در امر واردات، صادرات و ترانزیت با محوریت سازمان گمرک

فراآیندها	فراآیند مدیریتی	فراآیندهای سازمانی و مدیریتی	فراآیندهای سازمانی و مدیریتی	قائل به شخص نبودن برنامه‌ها
فراآیندها	فراآیند اصلی	رویه‌های گمرکی	رویه‌های گمرکی	کاهش تعداد رویه‌های گمرکی
فراآیندها	فراآیند مدیریتی	فراآیندهای سازمانی و مدیریتی	فراآیندهای سازمانی و مدیریتی	وجود برنامه علمی مدون و مشخص و روزمرگی
فراآیندها	فراآیند اصلی	سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	اجرای کامل سامانه جامع گمرکی و پنجره واحد تجاری	یکپارچه‌سازی سامانه‌های مدیریتی و عملیاتی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

هدف اصلی این پژوهش بیان راه‌کارهای اقتصاد مقاومتی برای بهبود شاخص تجارت فرامرزی در ایران می‌باشد. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که راه‌کارهای اقتصاد مقاومتی برای بهبود شاخص تجارت فرامرزی در نظام گمرکی ایران می‌تواند شامل پنج بعد اصلی دروندادها، فراآیندها، بروندادها، پیامدها و دستاوردها و بازخورد و عوامل محیطی باشد.

با توجه به رتبه‌بندی مؤلفه‌های دروندادهای نظام گمرکی، پیشنهاد می‌شود مشکلات موجود در رسیدن به اهداف گمرکی مطلوب توسط مراجع سیاست‌گذار امر گمرکی و سازمان گمرک و سازمان‌های هم‌جوار مورد بررسی و اصلاح گردد.

با توجه به رتبه‌بندی مؤلفه‌های فراآیندهای نظام گمرکی، پیشنهاد می‌شود مشکلات موجود در اجرای فراآیندهای نظام گمرکی مطلوب به ویژه فراآیندهای اصلی توسط مراجع سیاست‌گذار امر گمرکی و سازمان گمرک و سازمان‌های هم‌جوار مورد بررسی و اصلاح قرار گیرد.

با توجه به رتبه‌بندی مؤلفه‌های بروندهای نظام گمرکی، پیشنهاد می‌شود مشکلات موجود در ارتقای اثربخشی و کارایی نظام گمرکی مطلوب توسط مراجع سیاست‌گذار امر گمرکی و سازمان گمرک و سازمان‌های همجوار مناسب حل و فصل شود.

با توجه به رتبه‌بندی عوامل محیطی تأثیرگذار در نظام گمرکی مطلوب، پیشنهاد می‌شود، توسط مراجع سیاست‌گذار امر گمرکی و سازمان گمرک و سازمان‌های همجوار به عوامل محیطی (از قبیل عوامل اقتصادی، سیاسی، فناوری، زیستی، قانونی و فرهنگی) توجه بیشتری شده و در این زمینه سیاست‌گذاری لازم صورت گیرد.

در خصوص اصلاح مواد قانونی مرتبط با امر گمرک اصلاحات زیر در قوانین مربوطه راه‌گشا خواهد بود:

۱. ادغام قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران در قانون امور گمرکی و یکسان‌سازی مقررات
۲. ادغام قانون مقررات صادرات و واردات و قانون ساماندهی مبادلات مرزی در قانون امور گمرکی و اصلاح مواد مرتبط بر اساس سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری
۳. اصلاح ماده ۳ قانون ارتقاء کیفی خودرو و سایر محصولات صنعتی مصوب ۸۹/۳/۱۰ بر اساس این قانون بیش از ۵۲۰۰ قلم کالا مشمول استاندارد اجباری شده است که بر اساس مصوبه ستاد تدابیر ویژه در دو مرحله به ۲۸۴۵ ردیف کاهش یافت و مصوبه تا پایان آبان ۹۲ معتبر بوده است که این ماده مشکلاتی برای تسهیل تجاری ایجاد کرده است.
۴. اصلاح قانون رفع برخی موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی مصوب سال ۸۶ که به صورت آزمایشی بر اساس اصل ۸۵ قانون اساسی مصوب شده است که بر اساس ماده ۱۲ قانون مذکور

تعرفه C.K.D ۱۰٪ مأخذ C.B.U و تعرفه S.K.D ۸۰٪ مأخذ C.B.U صرفاً برای لوازم خانگی درج شده و موجب برون‌سپاری قطعات تولیدی و باعث نابودی قطعه‌سازان داخل کشور شده است.

۵. اصلاح ماده ۲۰ قانون تنظیم بخشی از مقررات تسهیل و نوسازی صنایع کشور مصوب ۸۲/۶/۱۰ (در ماده مذکور میزان تضمین برای ورود موقت کالای متعلق به واحدهای تولیدی جهت پردازش و صادرات ۲ برابر تبیین شده که موجب کاهش نقدینگی واحدهای مربوطه خواهد شد در حالیکه بر اساس قوانین قبلی میزان تضمین یک برابر حقوق ورودی بوده است و با ماده ۱۰ قانون امور گمرکی مغایرت داشته که پیشنهاد حذف مطرح می‌شود).

۶. ضرورت اصلاح برخی از مواد قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز پس از اخذ نظر از سازمان‌های ذیربط تجارت خارجی (از جمله ضرورت اصلاح ماده ۲ قانون مذکور جهت هماهنگ شدن قانون مذکور با کنواسیون تجدیدنظر شده کیوتو).

۷. ضرورت اصلاح ماده ۸ قانون مقررات صادرات و واردات به منظور حذف ثبت سفارش برای کالاهای وارداتی.

۸. ضرورت اصلاح قانون توسعه و حمایت از صنایع دریایی مصوب سال ۸۷

۹. پیشنهاد می‌شود مدت زمانی مندرج در ماده ۴ قانون مقررات صادرات و واردات به جای هر سال، برای سال بعد به سه سال، برای سال بعد آن تغییر کند. (متن ماده ۴ فوق‌الذکر بدین شرح است: «وزارت بازرگانی موظف است تغییرات کلی آیین‌نامه اجرایی این قانون و جداول ضمیمه مقررات صادرات و واردات را قبل از پایان هر سال برای سال بعد و تغییرات موردی آنها را طی سال، پس از نظرخواهی از دستگاه‌های ذیربط و اتاق ضمن منظور نمودن حقوق مکتسب تهیه و پس از تصویب هیأت وزیران جهت اطلاع عموم منتشر نماید.»)

۱۰. مصوبه‌ای برای جلوگیری از وضع هرگونه عوارض جداگانه غیر از حقوق پایه و سود بازرگانی به واردات و یا صادرات کالا تصویب شود و هرگونه افزایشی صرفاً در قالب حقوق پایه و یا سود بازرگانی لحاظ شود و تمامی عوارض غیر از حقوق پایه و سود بازرگانی حذف شود.

۱۱. ضرورت ساماندهی معافیت‌های موردی برای واردات کالا و معافیت مرزنیسان و حمایت از این اقشار به نحو دیگر با استفاده از مکانیزم‌های قانونی و قابل کنترل (در حالی که بیش از ۱۸۸۰ قلم کالای مشمول گروه ۱۰ با محدودیت ورود و یا با اخذ سود مضاعف مواجه‌اند، در قانون مذکور برای مرزنیسان و ملوانان مواد غذایی و خوراکی از معافیت ۱۰۰ درصد و سایر کالاها (از جمله گروه ۱۰) ۵۰ درصد معافیت در نظر گرفته شده است).

۱۲. به منظور ساماندهی صدور کارت بازرگانی و پیشگیری از استفاده متخلفین از کارت-های بازرگانی یکبار مصرف پیشنهاد می‌گردد:

- اتاق بازرگانی با بازنگری در ضوابط صدور کارت و تصحیح آن شرایطی را فراهم نماید که از صدور کارت برای فعالان اقتصادی صوری و افراد بسیار ضعیف از لحاظ اقتصادی و بی اطلاع از قوانین و مقررات بازرگانی خارجی خودداری شود.
- عدم صدور کارت بازرگانی برای افرادی غیرمرتبط با فعالیت‌های تجاری و بازرگانی خارجی
- استعلام درخصوص پیشینه کاری افراد متقاضی کارت بازرگانی

منابع و مأخذ

الف) منابع دینی

- قرآن کریم، ترجمه‌های: مهدی الهی قمشه‌ای، مکارم شیرازی.
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: khamenei.irwww.
- آیت‌الله جوادی آملی، معضل مدیریت سفیهان، اقتصاد مقاومتی در منظر آیت‌الله جوادی آملی، فصلنامه تخصصی علوم انسانی، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، زمستان ۱۳۹۳، ۳۷-۳۰.

ب) منابع فارسی

- ۱- کتب تألیفی و ترجمه‌ای
 - بنایی، رضا، (۱۳۸۶)، آشنایی با مقررات گمرکی و ترخیص کالا، چاپ هفتم، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
 - تفضلی، فریدون، کامبیز هژبر کیانی، الهام غلامی، جواد نوبخت، (۱۳۹۵)، بررسی وضعیت عملکرد گمرک جمهوری اسلامی ایران از منظر حکمرانی خوب، تهران: گمرک جمهوری اسلامی ایران.
 - حسینی میرزا حسن، (۱۳۹۱)، مدیریت صادرات و واردات، چاپ چهارم، تهران: دانشگاه پیام نور.
 - سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی
 - عربی، حسین، (۱۳۹۲)، اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری، فصلنامه سیاست کلان، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، سال دوم، شماره دوم، صفحات ۲۶-۹.

- قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰ مجلس شورای اسلامی ایران، (۱۳۹۵)، تهران: انتشارات دارا.
- قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار مصوب ۱۳۹۰.
- قوانین برنامه‌های توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی.
- کرباسیان، مسعود، (۱۳۹۴)، تعالی سازمانی مطالعه موردی گمرک، تهران: نشر چشمه.
- میدری، احمد، (۱۳۷۶)، توصیه‌ها و رهنمودهایی برای کارایی تجاری، کنفرانس توسعه و تجارت سازمان ملل متحد، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- نظام مدیریت استراتژیک وزارت امور اقتصادی و دارایی.
- یوسفی، محمد، (۱۳۹۵)، برنامه‌های مدرن گمرک در قرن ۲۱، تهران: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

۲- مقالات

- آل اسحاق، یحیی، نبی‌اله دهقان، داوود دانش‌جعفری، الیاس نادران و علیرضا مقدسی، (۱۳۹۶)، ارائه الگوی راهبردی اداره امور بازرگانی و تجارت خارجی بر اساس گفت‌وگو و ولایت فقیه حضرت امام خمینی (ره) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، قانون اساسی و تجارب نظام ج.ا.ا، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، سال هفتم، شماره ۲۷، صفحات ۳۰-۷۰.
- امینی، علیرضا، (۱۳۹۳)، ارزیابی و تحلیل محیط کسب و کار اقتصاد ایران ۲۰۱۴-۲۰۰۰، ماهنامه مجله اقتصادی، شماره‌های ۱ و ۲، صفحات ۲۷-۶۰.
- رضایی پورمحمد، (۱۳۹۱)، موانع بهبود شاخص تجارت فرامرزی در ایران ماهنامه مجله اقتصادی شماره ۱، فروردین ۱۳۹۱: صفحات ۱۶۸-۱۵۹.

- کارگروه تحولات اقتصادی ریاست جمهوری، (۱۳۸۷)، گزارش پشتیبان طرح تحول اقتصادی در نظام گمرک، گزارش شماره ۴، ویرایش اول.
- کریمی تکانلو، زهرا، سید کمال صادقی، مریم ستاری، (۱۳۹۳)، مطالعه عوامل تأثیرگذار بر فضای کسب و کار در ایران، ماهنامه مجله اقتصادی، شماره‌های ۱ و ۲، صفحات ۲۶-۵.
- قورچیان نادرقلی، مسعود کرباسیان، (۱۳۸۶)، بررسی نظام مدیریت سازمان گمرک‌های جهان در قرن بیست و یکم به منظور ارائه مدل مناسب در کشور، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۲۵، صفحات ۷۴-۴۷.

۳- گزارشات پژوهشی

- گمرک ج.ا.ایران، (۱۳۹۰-۱۳۹۶)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات، آمار تجارت خارجی، ترانزیت و مسافری سالهای (۱۳۹۶-۱۳۹۰).

ج-منابع خارجی

- Doing Business 2016 data for the Islamic Republic of Iran: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/iran>
- <https://www.bdc.ca/en/articles-tools/entrepreneur-toolkit/templates-business-guides/glossary/pages/customs.aspx?type=Def&order=1&intlnk=rightbox> 2018
- <https://technobraingroup.com/solutions/tax-revenue/integrated-customs-management-system/2018>
- https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-customs/eu-customs-strategy_en#role 2018 World Bank, Doing Business Reports (2006-2018), Iran, Islamic Rep.

